

Лекція № 5

Тема: Загальна характеристика органів влади в Україні.

План:

1. Верховна Рада України – єдиний законодавчий орган.
2. Президент України – глава держави.
3. Органи виконавчої влади.
 - 3.1. Кабмін - найвищий орган виконавчої влади.
 - 3.2. Центральні органи виконавчої влади.
 - 3.3. Місцеві органи виконавчої влади.
4. Система органів судової влади.
 - 4.1. Принципи судочинства в Україні.
 - 4.2. Структура органів судової влади.
5. Рекомендована література.

1. Верховна Рада України – єдиний законодавчий орган.

Визначаючи місце Верховної Ради України в системі органів державної влади, слід відмітити, що вона забезпечує законодавче регулювання всіх суспільних відносин в державі. В той же час згідно із здійсненням державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову, Верховна Рада є частиною механізму стримувань і противаг, який усуває можливість узурпації влади органами держави або посадовими особами.

Верховна Рада України складається із 450 народних депутатів, обраних у відповідності з Законом України "Про вибори народних депутатів України" в редакції від 7 липня 2005 р. строком на 5 років, які здійснюють свої повноваження на постійній основі.

Статус народного депутата закріплений у Конституції України (ст. 78-81,86,88,93), а також у Законі України "Про статус народного депутата України" від 21 листопада 1992 р., в редакції від 22 березня 2001 р.

Вказані акти регламентують питання повноважень народних депутатів, основні права, обов'язки і гарантії їх діяльності, а також підстави дострокового припинення їх повноважень і можливі юридичні наслідки, що виникають внаслідок цього.

Робота Верховної Ради України чітко визначена. Вона регламентується не тільки Конституцією, а й спеціальним Регламентом Верховної Ради, який має силу закону, встановлює порядок скликання і проведення сесій Верховної

Ради, її засідань, формування керівних органів Парламенту, визначає законодавчу процедуру, порядок здійснення контрольної та інших видів діяльності Верховної Ради, її органів і народних депутатів, які впливають із їх повноважень.

Залежно від суті і призначення повноваження Верховної Ради України можна класифікувати на окремі групи:

- 1) повноваження, пов'язані із внесенням змін до Конституції України;
- 2) повноваження, пов'язані з прийняттям законів, внесенням до них змін і доповнень;
- 3) повноваження/ пов'язані з функцією контролю за бюджетом;
- 4) повноваження, пов'язані з визначенням засад політики держави та програм суспільного розвитку;
- 5) повноваження, пов'язані з визначенням взаємовідносин з Президентом України;
- 6) повноваження, пов'язані з формуванням визначених законом державних органів;
- 7) повноваження, пов'язані з функцією парламентського контролю Верховної Ради;
- 8) повноваження, пов'язані з організацією адміністративно-територіального поділу країни;
- 9) повноваження, пов'язані зі здійсненням зовнішніх функцій держави та ін.

Головним завданням Верховної Ради є прийняття законів держави.

Конституція в ст. 92 закріплює, що виключно законами України визначаються:

- права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод, обов'язки громадянина;
- громадянство, правосуб'єктність громадян, статус іноземців та осіб без громадянства;
- права корінних народів і національних меншин;
- порядок застосування мов;
- засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку;

- основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення; засади регулювання праці і зайнятості, шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; виховання, освіти, культури і охорони здоров'я; екологічної безпеки;
- правовий режим власності та інші питання. Виключно законами України встановлюються:
- державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори, засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи;
- порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав; порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України;
- одиниці ваги, міри і часу; порядок встановлення державних стандартів;
- порядок використання і захисту державних символів;
- державні нагороди;
- військові звання, дипломатичні ранги та інші спеціальні звання;
- державні свята;
- порядок утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний чи міграційний режим, відмінний від загального;
- оголошення амністії.

Закони Верховна Рада України приймає у визначеному конституційно-правовими нормами порядку, пов'язаному із розробкою, обговоренням прийняттям і введенням в дію законів держави, який отримав назву - "законодавчого процесу".

Законодавчий процес зумовлений політичною системою, історичними традиціями, загальною правовою свідомістю, правовою культурою, моральними засадами суспільства, поточною політичною та економічною ситуацією в країні, складом парламенту та іншими факторами.

Законодавчий процес врегульований Конституцією України, Регламентом Верховної Ради України та іншими законодавчими актами. Він має досить складну процедуру, свої етапи:

- підготовку проекту закону;

- внесення проекту до Верховної Ради;
- реєстрацію законопроекту;
- попередній розгляд проекту;
- розгляд проекту в комітетах Верховної Ради;
- внесення на розгляд на пленарному засіданні;
- внесення до порядку денного;
- перше читання проекту;
- внесення поправок;
- друге(третє) читання проекту;
- оформлення документа;
- розгляд Закону Президентом;
- розгляд зауважень Президента;
- опублікування Закону;
- введення Закону в дію.

Основними етапами законодавчого процесу є:

- 1) законодавча ініціатива - це право і можливість вносити у законодавчий орган законопроекти (попередні тексти законів), це право належить згідно ст. 93 Конституції Президентів України, народним депутатам України і Кабінету Міністрів України;
- 2) розгляд законопроекту в комітетах Верховної Ради України;
- 3) обговорення законопроекту на пленарному засіданні Верховної Ради України;
- 4) прийняття закону Верховною Радою України;
- 5) підписання і офіційне опублікування, тобто оприлюднення закону Президентом України;
- 6) введення закону в дію.

Повноваження Верховної Ради України припиняються у день відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Президент України має право достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо:

- 1) протягом одного місяця у Верховній Раді не сформовано коаліцію депутатських фракцій, до складу якої повинно входити більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України;
- 2) протягом шістдесяти днів після відставки Кабінету Міністрів України не сформовано персональний склад Кабінету Міністрів України;
- 3) протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися.

Повноваження Верховної Ради України не можуть бути достроково припинені Президентом України в останні шість місяців його повноважень і повноважень Верховної Ради України.

2. Президент України – глава держави.

Президент України є главою держави і виступає від її імені. Він є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Новообраний Президент України вступає на пост не пізніше як через 30 днів після офіційного оголошення результатів виборів, з моменту присягання народів на урочистому засіданні Верховної Ради України.

Президент України має такі повноваження:

- забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави;
- звертається з посланнями до народу та із щорічними й позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України;
- приймає рішення про визнання іноземних держав;
- призначає позачергові вибори до Верховної Ради України у строки, встановлені Конституцією;
- припиняє повноваження Верховної Ради України, у випадках, передбачених Конституцією;
- вносить, за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра України в строк не пізніше ніж на п'ятнадцятий день після одержання такої пропозиції;

- очолює Раду національної безпеки і оборони України тощо. Президент України користується правом недоторканності на час виконання повноважень.

Він очолює Раду національної безпеки і оборони України, яка є координаційним органом із питань безпеки й оборони України.

Президент України виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України, але Конституція України встановлює, що повноваження Президента України припиняються достроково в разі його відставки, неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я, усунення з поста в порядку імпічменту та смерті. Перші три обставини деталізуються відповідно статтями 109, 110 і 111 Конституції України.

До речі, згідно з ч. 5 ст. 103 Конституції України у разі дострокового припинення повноважень Президента України вибори Президента України проводяться в період дев'яноста днів із дня припинення повноважень.

Статтею 109 Конституції України встановлено, що повноваження Президента України припиняються з моменту його відставки. Відставка Президента — це його добровільна відмова від посади, що вія займає. Вона набуває чинності з моменту проголошення ним особисто заяви про відставку на засіданні Верховної Ради України. Виголошення заяви про відставку від імені Президента іншими особами не допускається, а у разі здійснення цього не має ніякої юридичної сили. Тобто згода Верховної Ради не потрібна.

Президент лише повідомляє про своє рішення, у зв'язку з чим Верховною Радою відповідно до п. 7 ст. 85 Конституції мають бути призначені вибори нового Президента. Сама заява про відставку повинна вміщувати мотивовані докази неможливості подальшого виконання своїх обов'язків і доречності відставки. Таким чином певною мірою забезпечується участь законодавчої гілки влади в механізмі виникнення та припинення повноважень Президента України: на засіданні Верховної Ради Президент України складає присягу, на ньому ж він має проголосити про добровільне складення своїх повноважень.

Стаття 110 Конституції України встановлює певну процедуру з'ясування неможливості виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я. При виникненні сумніву щодо можливості Президента виконувати свої повноваження за станом здоров'я Верховна Рада готує відповідне звернення до Верховного

Суду України. Сумнів може бути викликаний симптомами, які свідчать про недієздатність, каліцтво, надто хворобливий стан або тривалу хворобу Президента тощо. Верховний Суд, вивчаючи це питання, дає об'єктивну оцінку стану здоров'я Президента. На підставі зібраних даних Верховний Суд

України складає спеціальне письмове подання, яке разом із медичним висновком надсилається Верховній Раді. Остання розглядає ці матеріали і в разі встановлення неможливості виконання Президентом своїх повноважень приймає більшістю голосів народних депутатів України від її конституційного складу рішення про дострокове припинення повноважень Президента.

Дострокове припинення повноважень Президента України можливе також у разі його усунення в порядку імпічменту. Загалом імпічмент — це особлива процедура притягнення до відповідальності вищих посадових осіб держави. Найпоширенішими підставами для імпічменту є порушення конституції і тяжкі злочини. Згідно з Конституцією України Президент несе відповідальність за вчинення ним державної зради або будь-якого іншого злочину.

Встановлена Конституцією процедура імпічменту досить складна. Питання про усунення Президента України з посади в порядку імпічменту порушується більшістю від конституційного складу Верховної Ради України. Після цього для здійснення відповідного розслідування Верховна Рада створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, яка з'ясовує всі фактичні обставини справи. Висновки і пропозиції комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради, яка за наявності підстав не менш як 2/3 від її конституційного складу приймає рішення про пред'явлення звинувачень Президентів.

Справа про імпічмент Президентів України обов'язково надсилається на перевірку до Конституційного Суду України і Верховного Суду України. Конституційний Суд, вивчивши справу, має скласти мотивований висновок про те, що конституційна процедура розслідування і розгляду справи про імпічмент Президентів України додержана, а Верховний Суд - про те, що діяння, у яких звинувачується Президент, містять ознаки державної зради або іншого злочину. Лише після цього Верховною Радою не менш як 3/4 від її конституційного складу приймається рішення про усунення Президента України з посади в порядку імпічменту.

Вважається, що інститут імпічменту має насамперед запобіжне значення, бо притягнення президента до судової відповідальності через імпічмент трапляється у практиці держав порівняно рідко.

Стаття 112 Конституції України містить положення, за якими у випадку, коли повноваження Президента України припиняються достроково відповідно до статей 108,109,110,111 Конституції України, виконання обов'язків Президента на період до обрання і вступу на посаду нового Президента покладається на Голову Верховної Ради України. Останній в

період тимчасового виконання ним обов'язків Президента України не може здійснювати частини тих повноважень Президента, які передбачені ст. 106 Конституції, а саме: звертатися з посланням до народу та із щорічним і позачерговим посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України; призначати всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно до ст. 156 Конституції, проголошувати всеукраїнський референдум за народною ініціативою; призначати позачергові вибори до Верховної Ради України у строки передбачені Конституцією; припиняти повноваження Верховної Ради України у випадках передбачених Конституцією України; вносити до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України, тощо.

Президент України не може передавати іншим особам або органам свої повноваження. Для їх здійснення він створює у межах коштів, передбачених Державним бюджетом України, консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби. Саме на ці структури і покладаються повноваження щодо організації роботи Президента. До таких органів і служб відносять, насамперед, Секретаріат Президента України.

3. Органи виконавчої влади.

3.1. Кабмін - найвищий орган виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України є вищим колегіальним органом загальної компетенції у системі органів виконавчої влади, який здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим і місцеві держадміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність зазначених органів, тобто здійснює керівництво виконавчою і розпорядчою діяльністю в державі.

Діяльність Кабінету Міністрів спрямовується на забезпечення інтересів українського народу шляхом виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Програми діяльності Кабінету Міністрів, схваленої Верховною Радою України, вирішення питань державного управління у сферах, віднесених до його компетенції.

Кабінет Міністрів планує свою роботу на основі та на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів, для чого розробляє і затверджує щорічний план дій щодо виконання зазначеної Програми, основні напрями економічної політики України, розробляє і подає на розгляд Верховної Ради проект

Основних напрямів бюджетної політики та проект Закону про Державний бюджет України на відповідний рік, проекти загальнодержавних програм, планує свою нормотворчу діяльність, у тому числі з розроблення проектів регуляторних актів.

Кабінет Міністрів України для забезпечення здійснення своїх повноважень може утворювати тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи.

До участі в роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів можуть залучатися державні службовці, а також народні депутати України, науковці та інші фахівці за їх згодою.

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України та підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених статей Конституції України.

Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією України (ст. 113-117), Законом України "Про Кабінет Міністрів України" від 27 лютого 2014 року № 794-VII, іншими законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України.

До основних завдань Кабінету Міністрів України належать:

- забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України;
- вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості;
- забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, у тому числі амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти і науки, молоді та спорту, культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;
- розроблення і використання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм;
- забезпечення розвитку і державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави;

- забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності; здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону;
- здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- організація забезпечення провадження зовнішньоекономічної діяльності, митної справи;
- спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю.

До основних функцій Кабінету Міністрів України відносяться керівництво виконавчо-розпорядчою діяльністю в різних сферах державного життя та спрямування і координація діяльності органів виконавчої влади.

У системі розподілу влади Уряд здійснює державну владу поряд з іншими органами державної влади, проте предмет і сфера діяльності Уряду мають свої особливості в порівнянні з іншими органами. Так, на відміну від органів законодавчої влади, Уряд не приймає закони, а організує їх виконання, забезпечує управління державним апаратом.

Система органів виконавчої влади, яку очолює Уряд, характеризується підпорядкованістю "по вертикалі" (нижчі органи і посадові особи підпорядковані вищим), що дозволяє забезпечити реалізацію управлінських функцій та виконання не лише рішень Парламенту та Глави держави, а й рішень вищих органів і посадових осіб виконавчої влади (акти нижчих органів можуть бути відмінені вищими).

До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віцепрем'єр-міністри та міністри України.

Посадовий склад (кількість та перелік посад) новосформованого Кабінету Міністрів України визначається Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України одночасно з призначенням персонального складу Кабінету Міністрів України у порядку, встановленому ст. 9 Закону України "Про Кабінет Міністрів України" від 27 лютого 2014 року.

Посади членів Кабінету Міністрів України належать до політичних посад, на які не поширюється трудове законодавство та законодавство про державну службу.

Члени Кабінету Міністрів України, крім Прем'єр-міністра України. Міністра оборони України і Міністра закордонних справ України, призначаються на посаду Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України.

Верховна Рада України розглядає подання та призначає на посаду членів Кабінету Міністрів України. Верховна Рада України приймає рішення з цього приводу у формі постанови, яка набирає чинності з моменту складення ним присяги у порядку, встановленому ст. 10 Закону України "Про Кабінет Міністрів України".

Членами Кабінету Міністрів України можуть бути громадяни України, які мають право голосу, вищу освіту та володіють державною мовою. Не можуть бути призначені на посади членів Кабінету Міністрів України особи, які мають судимість, не погашену і не зняту у встановленому законом порядку.

Члени Кабінету Міністрів України не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час. входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Члени Кабінету Міністрів України несуть солідарну відповідальність за результати діяльності Кабінету Міністрів України як колегіального органу виконавчої влади.

Кандидатуру для призначення на посаду Прем'єр-міністра України вносить Президент України за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, або депутатської фракції, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Для забезпечення ефективної реалізації повноважень Кабінету Міністрів України, координації дій органів виконавчої влади, попереднього розгляду проектів нормативно-правових актів, проектів концепцій, інших документів, що подаються на розгляд Кабінету Міністрів України, утворюються урядові Комітети. Перелік урядових Комітетів та їх посадовий склад затверджує Кабінет Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України. Порядок організації роботи урядових Комітетів визначається Регламентом Кабінету Міністрів України (Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження

Регламенту Кабінету Міністрів України" від 18 липня 2007 року № 950).

Кабінет Міністрів України об'єднує, координує та спрямовує роботу центральних і місцевих органів виконавчої влади на здійснення управлінських функцій в усіх сферах державного управління. Він здійснює державне управління як безпосередньо. так і через підпорядковану йому систему органів виконавчої влади.

Організаційною формою роботи Кабінету Міністрів України є його засідання, які скликаються Прем'єр-міністром України не рідше одного разу на місяць (в останню декаду). Порядок їх проведення визначається Регламентом засідань Кабінету Міністрів України. У засіданнях Кабінету Міністрів України може брати участь Президент України або уповноважений ним представник. Засідання протоколюються і стенографуються. Протоколи і стенограми є офіційними документами, що підтверджують процес обговорення і прийняття рішення Кабінетом Міністрів України.

У разі відсутності Прем'єр-міністра України повноваження Прем'єр-міністра України за його дорученням виконує перший віце-прем'єр-міністр України або віце-прем'єр-міністр України згідно з визначеним Кабінетом Міністрів України розподілом повноважень.

Секретаріат Кабінету Міністрів України здійснює організаційне, експертно-аналітичне, правове, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Кабінету Міністрів України. Секретаріатом Кабінету Міністрів України керує Міністр Кабінету Міністрів України.

Для здійснення Прем'єр-міністром України своїх повноважень у складі Секретаріату Кабінету Міністрів України утворюється патронатна служба – апарат Прем'єр-міністра України, керівник якого призначається на посаду та звільняється з посади Прем'єр-міністром України.

З метою реалізації покладених на Кабінет Міністрів України завдань і функцій уряд видає обов'язкові до виконання постанови та розпорядження.

Акти Кабінету Міністрів нормативного характеру видаються у формі постанов. Постанови Кабінету Міністрів видаються з питань: затвердження положення, статуту, порядку, регламенту, правил, методики та в інших випадках, коли суспільні відносини потребують нормативно-правового врегулювання; затвердження, прийняття міжнародного договору або приєднання до нього.

Акти Кабінету Міністрів з організаційно-розпорядчих та інших поточних питань видаються у формі розпоряджень. Розпорядження Кабінету Міністрів видаються з питань: схвалення концепції реалізації державної політики у відповідній сфері, концепції державної цільової програми та концепції закону, директив, урядової заяви, листа, звернення, декларації, меморандуму тощо; затвердження державної цільової програми, плану заходів; утворення та затвердження складу робочих груп з питань ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; виділення коштів з резервного фонду державного бюджету.

Постанова Кабінету Міністрів набирає чинності з дня її офіційного опублікування, якщо інше не передбачено такою постановою, але не раніше дня її опублікування в офіційних виданнях – Офіційному віснику України та газеті "Урядовий кур'єр". Розпорядження Кабінету Міністрів набирає чинності з моменту його прийняття, якщо таким розпорядженням не встановлено пізніший строк набрання ним чинності.

Датою видання акта Кабінету Міністрів є дата його прийняття на засіданні Кабінету Міністрів. Секретаріат Кабінету Міністрів надсилає акти Кабінету Міністрів Мін'юсту на паперових та електронних носіях для включення їх до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів. Акти Кабінету Міністрів розміщуються на офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів (Єдиному веб-порталі органів виконавчої влади).

Кабінет Міністрів України складає повноваження перед новообраною Верховною Радою України. Заява про складення повноважень Кабінету Міністрів України подається Прем'єр-міністром України чи особою, яка виконує його повноваження та оголошується на першому пленарному засіданні новообраної Верховної Ради України.

Кабінет Міністрів України здійснює постійний контроль за виконанням органами виконавчої влади Конституції України та інших актів законодавства України, вживає заходів щодо усунення недоліків у роботі зазначених органів.

3.2. Центральні органи виконавчої влади.

До системи центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ) України входять міністерства, інші центральні органи виконавчої влади та центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом.

Міністерство є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади в забезпеченні впровадження державної політики у визначеній сфері діяльності. Міністр як член Кабінету Міністрів України особисто відповідає за розроблення і реалізацію державної політики, спрямовує і координує здійснення центральними органами виконавчої влади заходів з питань, віднесених до його відання, приймає рішення щодо розподілу відповідних бюджетних коштів. Не допускається прийняття актів Кабінету Міністрів України та утворених ним органів, внесення проєктів законів та актів Президента України з таких питань без погодження з відповідним міністром. Міністр на виконання вимог законодавства в межах наданих повноважень визначає політичні пріоритети та стратегічні напрями роботи міністерства та шляхи досягнення поставлених цілей. Порядок

виконання обов'язків міністра в разі його тимчасової відсутності визначається Кабінетом Міністрів України.

Діяльність центральних органів виконавчої влади спрямовується і координується Прем'єр-міністром України або одним із віце-прем'єр-міністрів чи міністрів. Центральний орган виконавчої влади вносить пропозиції щодо формування державної політики відповідним членам Кабінету Міністрів України та забезпечує її реалізацію у визначеній сфері діяльності, здійснює управління в цій сфері, а також міжгалузеву координацію та функціональне регулювання з питань, віднесених до його відання. Центральний орган виконавчої влади очолює його голова.

Центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом має визначені Конституцією та законодавством України особливі завдання та повноваження, щодо нього може встановлюватись спеціальний порядок утворення, реорганізації, ліквідації, підконтрольності, підзвітності, а також призначення і звільнення керівників та вирішення інших питань. Центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом очолює його голова.

Для забезпечення реалізації державної політики в особливо важливих сферах діяльності та державного управління ними у складі окремих центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом у межах коштів, передбачених на їх утримання, можуть бути утворені департаменти (служби).

Утворення департаменту (служби), призначення на посаду і звільнення з посади його керівника та затвердження положення про департамент (службу) здійснює Президент України.

Основними завданнями міністерства як органу, що забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох сферах, є:

- 1) забезпечення нормативно-правового регулювання;
- 2) визначення пріоритетних напрямів розвитку;
- 3) інформування та надання роз'яснень щодо здійснення державної політики;
- 4) узагальнення практики застосування законодавства, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення та внесення в установленому порядку проектів законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України на розгляд Президентів України та Кабінету Міністрів України;
- 4-1) забезпечення здійснення соціального діалогу на галузевому рівні;
- 5) здійснення інших завдань, визначених законами України.

Центральні органи виконавчої влади утворюються для виконання окремих функцій з реалізації державної політики як служби, *агентства, інспекції, комісії*.

Діяльність центральних органів виконавчої влади спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через відповідних міністрів згідно із законодавством.

Основними завданнями центральних органів виконавчої влади є:

- 1) надання адміністративних послуг;
- 2) здійснення державного нагляду (контролю);
- 3) управління об'єктами державної власності;
- 4) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики на розгляд міністрів, які спрямовують та координують їх діяльність;
- 5) здійснення інших завдань, визначених законами України.

Центральні органи виконавчої влади можуть здійснювати одне або кілька визначених частиною першою цієї статті завдань.

У разі якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають функції з надання адміністративних послуг фізичним і юридичним особам, центральний орган виконавчої влади утворюється як служба.

У разі якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають функції з управління об'єктами державної власності, що належать до сфери його управління, центральний орган виконавчої влади утворюється як агентство.

У разі якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають контрольно-наглядові функції за дотриманням державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, юридичними та фізичними особами актів законодавства, центральний орган виконавчої влади утворюється як інспекція.

Повноваження міністра у відносинах з центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується через міністра

Кабінет Міністрів України спрямовує та координує діяльність центральних органів виконавчої влади через міністра у порядку, визначеному цим Законом та актами Кабінету Міністрів України.

На сьогодні в Україні діє 20 міністерств:

- Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України
- Міністерство аграрної політики та продовольства
- Міністерство енергетики України
- Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій
- Міністерство молоді та спорту України
- Міністерство цифрової трансформації України
- Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України
- Міністерство внутрішніх справ України
- Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів
- Міністерство закордонних справ України
- Міністерство інфраструктури України
- Міністерство культури та інформаційної політики України
- Міністерство оборони України
- Міністерство освіти і науки України
- Міністерство охорони здоров'я України
- Міністерство розвитку громад та територій України
- Міністерство соціальної політики України
- Міністерство у справах ветеранів України
- Міністерство фінансів України
- Міністерство юстиції України

25 державних служб, 16 агентств, 5 інспекцій, 8 ЦОВВ зі спеціальним статусом, 3 Національні комісії та Адміністрація Державної прикордонної служби України, Національна поліція України, Український інститут національної пам'яті УІНП, Пенсійний фонд України.

3.3. Місцеві органи виконавчої влади.

Місцеві державні адміністрації — це державні органи виконавчої влади в регіонах, які наділені правом представляти інтереси держави і приймати від її імені розпорядження, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Вони працюють за принципом субординації, відповідальності перед Президентом України, Кабінетом Міністрів України, підзвітності та підконтрольності органам виконавчої влади вищого рівня, а також районним і обласним радам у межах, передбачених Законами України "Про місцеві державні адміністрації" і "Про місцеве самоврядування в Україні".

Місцева державна адміністрація є місцевим органом у системі органів виконавчої влади на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Вона виконує повноваження державної влади і делеговані їй

відповідними радами виконавчі функції через створювані управління, відділи та інші структурні підрозділи та діє під керівництвом голови місцевої державної адміністрації.

Саме місцеві державні адміністрації реалізують принцип поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, покладений в основу побудови територіального устрою України (ст. 132 Конституції).

Отже, можна зробити висновок, що управління місцевими справами здійснюється через органи державної адміністрації в областях і районах, що виступають як периферійні ланки виконавчого апарату, призначаються з центру та формуються за участю представницьких органів, що обираються населенням відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Такий підхід повною мірою відповідає змісту управління місцевими справами, якого дотримується більшість країн сучасного світу.

Основною функцією місцевої державної адміністрації є виконавча функція, оскільки цей орган, його діяльність безпосередньо пов'язані з практичною реалізацією виконавчої влади. Саме в областях і районах зосереджена переважна більшість різного роду об'єктів власності різних форм, на їх території мешкає більшість населення України, якраз у них створюються всі ті матеріальні та інші цінності, від наявності яких безпосередньо залежить доля виконання усіх без винятку державних програм, зокрема Програми діяльності Уряду.

Звідси впливає і конкретне визначення у Законі України "Про місцеві державні адміністрації" об'єктів управління місцевих державних адміністрацій. В управлінні відповідних місцевих адміністрацій перебувають об'єкти державної власності. До них входять і заклади освіти, культури, охорони здоров'я, масової інформації, інвестиційні фонди, засновниками яких є відповідні місцеві державні адміністрації, об'єкти, які забезпечують діяльність державних організацій, установ та служб, що перебувають на відповідному обласному чи районному бюджеті, інші об'єкти відповідно до чинного законодавства.

У разі делегування їм відповідних повноважень районними чи обласними радами в їх управлінні перебувають також об'єкти спільної власності територіальних громад.

Для управління цими об'єктами місцеві державні адміністрації наділяються певними повноваженнями, які складаються з двох видів: це права та обов'язки, зміст яких безпосередньо впливає з належності цих органів до системи саме виконавчої влади, і повноваження, якими наділяються місцеві організації іншими органами.

Додаткові повноваження органів виконавчої влади вищого рівня можуть передаватися місцевим державним адміністраціям Кабінетом Міністрів України за погодженням з Президентом України в межах, визначених Конституцією та законами України. При цьому передача місцевим державним адміністраціям повноважень інших органів повинна супроводжуватися передачею їм відповідних фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів, необхідних для здійснення цих повноважень.

Водночас місцевим державним адміністраціям забороняється використовувати об'єкти державної власності, власності територіальних громад, що перебувають в їх управлінні, як заставу чи інші види забезпечення, а також здійснювати операції поступки вимоги, переведення боргу, прийняття, дарування, пожертвування.

Отже, до відання місцевих державних адміністрацій належать повноваження, визначені Конституцією, законами України, іншими нормативними актами.

Місцеві державні адміністрації здійснюють повноваження, делеговані їм обласними і районними радами відповідно до Конституції України в обсязі і межах, передбачених Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні".

Місцеві державні адміністрації взаємодіють з Президентом України, Кабінетом Міністрів, міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, іншими органами державної влади. Крім того, обласні державні адміністрації та їх голови в межах своїх повноважень спрямовують діяльність районних державних адміністрацій і їх голів, надають їм допомогу та здійснюють контроль за їх діяльністю.

Місцеві державні адміністрації також взаємодіють з обласними та районними радами. При цьому вони здійснюють функції виконавчо-розпорядчого характеру, пов'язані з виконанням повноважень, делегованих їм відповідними радами.

4. Система органів судової влади.

4.1. Принципи судочинства в Україні.

Конституційні принципи здійснення судочинства є основоположними засадами судового розгляду, відповідно до яких здійснюється процесуальна форма розгляду справи судом.

Перелік сучасних конституційних принципів здійснення судочинства в якості його основних засад міститься у ч. 2 ст. 129 Конституції України, серед яких:

- рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;

- забезпечення доведеності вини;
- змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором;
- забезпечення обвинуваченому права на захист;
- гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; розумні строки розгляду справи судом;
- забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення;
- обов'язковість судового рішення.

Конституція України закріпила поділ влади в Україні на законодавчу, виконавчу та судову, а Закон України від 07.07.2010 р. "Про судоустрій і статус суддів", конкретизуючи конституційні положення щодо здійснення судової влади, зазначив, що судова влада в Україні здійснюється незалежними та безсторонніми судами. Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на захист гарантованих Конституцією і законами України прав і свобод, захист інтересів юридичних осіб, суспільства, держави. Закон визначив правові засади організації судової влади.

Відповідно до Закону судова влада реалізується шляхом правосуддя у формі цивільного, господарського, кримінального та адміністративного судочинства, здійснюваного судами загальної юрисдикції, і конституційного - Конституційним Судом України. Правосуддя здійснюється в рамках відповідних судових процедур, встановлених Законом України "Про Конституційний Суд України", а також цивільним процесуальним та кримінально-процесуальним кодексами України, господарським кодексом України, кодексом адміністративного судочинства України.

Важливою ознакою принципів судочинства є те, що вони носять нормативно-правовий характер, тобто ці основоположні начала закріплені у відповідних правових нормах.

Принцип (від лат. *prīncīpo* - основа, початок) у загально-науковому розумінні - це основне, вихідне положення теорії, вчення, головне правило діяльності.

У тлумачному словнику української мови "засада - це основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін." .

Засади судочинства закріплені у Конституції України, ЗУ 07.07.2010 "Про судоустрій та статус суддів" та інших законах. Вони є основою організації судової влади і здійснення правосуддя в державі, забезпечують однакове розуміння і застосування законів та спонукають суддю при здійсненні правосуддя до неухильного дотримання вимог закону. Тільки реалізація всіх принципів у їх сукупності, у взаємозв'язку сприятиме у виконанні завдань судочинства.

Характеристика основних конституційних засад судочинства

Охарактеризуємо основні засади судочинства, які закріплені в Конституції України і виражають суть правосуддя.

Здійснення правосуддя виключно судами (ст. 124-125 Конституції). Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається. ЗУ 07.07.2010 р. "Про судоустрій і статус суддів" у ч. 2 ст. 5 зазначає, що особи, які привласнили функції суду, несуть відповідальність установлену законом. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається. Спираючись на конституційні принципи, названий Закон гарантує кожному захист його прав, свобод та інтересів незалежним і безстороннім судом, утвореним відповідно до закону. Іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи мають право на судовий захист в Україні на рівні з громадянами і юридичними особами України.

Участь народу у здійсненні правосуддя (ст. 124, 127 Конституції). Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних. У ст. 57 ЗУ "Про судоустрій і статус суддів" визначено, що народним засідателем є громадянин України, який у випадках визначених процесуальним законом, вирішує справи у складі суду разом із суддею, забезпечуючи, відповідно до Конституції України, безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя. Народні засідателі під час розгляду і вирішення справ наділені повноваженнями судді. Присяжними відповідно до статті 63 Закону є громадяни України, які у випадках, передбачених процесуальним законом залучаються до здійснення правосуддя.

Законність (ст. 8, п. 1 ч. 3 ст. 129 Конституції) - це основна засада, яка є універсальною і знаходить свій вияв у всіх нормах процесуального права, характеризує всі сторони судочинства. У правовій державі, якою проголосила себе Україна, діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони, нормативно-правові акти приймаються на її основі і відповідають їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина гарантується на підставі Конституції України.

Законність - це правовий режим життя суспільства при якому діяльність усіх державних органів, установ, організацій, службових осіб, громадян здійснюється відповідно до закону . Це точне і неухильне дотримання законів при здійсненні правозастосовчої діяльності та одна із гарантій встановлення істини по справі і забезпечення захисту прав та свобод людини. Принцип законності і полягає в єдиному порядку провадженні по справі відповідної юрисдикції, виконанні процесуальної форми та передбаченої процедури застосування закону.

Ніщо не може виправдати порушення законності. Відповідно до реалій життя закони можуть змінюватися проте в жодному разі й за жодних підстав не можуть порушуватися².

Принцип державної мови судочинства (ст. 10 Конституції). Конституція України встановила, що державною мовою в Україні є українська. Ст. 12 Закону України "Про судоустрій і статус суддів", розвиваючи це положення, встановлює, що судочинство і діловодство в судах України провадиться державною мовою. Суди забезпечують рівність прав громадян у процесі за мовною ознакою, використовують державну мову у судочинстві та гарантують право громадян на використання ними у судовому процесі рідної мови або мови якою вони володіють. У судах поряд із державною можуть використовуватися регіональні мови або мови меншин у порядку, встановленому процесуальним законом. Використання у судочинстві регіональних мов або мов меншин гарантується державою та забезпечується за рахунок коштів Державного бюджету України. Отже, судочинство здійснюється державною мовою і лише як виняток - мовою більшості населення певної місцевості. При цьому особам, які беруть участь у справі і не володіють мовою, якою провадиться судочинство, забезпечується право користування рідною мовою і послугами перекладача, а слідчі та судові документи повинні вручатись такій особі в перекладі на її рідну мову або мову, якою вона володіє. Принцип державної мови забезпечує виховний вплив процесу судочинства та рівність усіх громадян незалежно від їх національної належності, робить судочинство доступним та зрозумілим для місцевого населення.

Принцип рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом (п.2 ч.3 ст.129 Конституції) полягає у тому, що відповідно до ч.1 ст.21 Конституції всі люди є вільними та рівними у своїй гідності та правах, мають рівні конституційні права та свободи і є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ч.2 ст.24 Конституції). Рівність і свобода - невід'ємні умови життя людини, що в своїй

єдності створюють справедливість. Справедливо лише те, що зберігає свободу і застосовується до всіх людей однаковою мірою¹.

Щодо всіх громадян правосуддя здійснюється в єдиному процесуальному режимі. Жоден громадянин не може бути звільнений від будь-яких встановлених законом процесуальних обов'язків, або навпаки, бути наділеним будь-якими додатковими процесуальними правами. Винятки з цього правила передбачені для осіб, які мають статус недоторканності - Президента України, суддів, депутатів Верховної Ради України².

Право кожного на правову допомогу. Відповідно до ст.59 Конституції України, кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура, яка завжди була і є одним із важливих механізмів захисту прав і свобод людини в усьому світі протягом тисячоліть. Ставлення до адвокатури в державі, статус цього правозахисного інституту, надійність гарантій адвокатської діяльності свідчать про демократичність самої держави. Конституційний Суд України, даючи тлумачення положень ст. 59 Конституції роз'яснив, що поняття "кожен" охоплює громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України, а конституційний термін "кожен є вільним у виборі захисника своїх прав" за своїм змістом є загальним і стосується не лише підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного, а й інших фізичних осіб яким гарантується право вільного вибору захисника з метою захисту своїх прав та законних інтересів, що виникають з цивільних, трудових, сімейних, адміністративних та інших правовідносин. У цьому ж рішенні Конституційний Суд також роз'яснив, що правова допомога в питаннях захисту від обвинувачення може надаватись іншими особами (йдеться про дозвіл будь - якій особі , яка має юридичну освіту, за вибором обвинуваченого чи підсудного захищати їх інтереси, тобто, по суті, здійснювати адвокатські функції)¹.

Наскільки цей принцип відіграє важливу роль у забезпеченні реалізації захисту та охорони прав і свобод людини, свідчить і той факт, що у 2009 році Конституційний Суд України повернувся до офіційного тлумачення ст.59 Конституції, зазначивши у своєму рішенні від 30 вересня 2009 р. за № 23-рп/2009, що положення ч. 2 цієї статті "для...надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах діє адвокатура" слід розуміти так, що особа під час допиту її як свідка в органах дізнання, досудового слідства чи дачі пояснень у правовідносинах з цими та іншими органами має право на правову допомогу від обраної за власним бажанням особи в статусі адвоката, що не виключає можливості отримання такої

допомоги від іншої особи, якщо законами України щодо цього не встановлено обмежень. У такий спосіб держава бере на себе обов'язок забезпечувати можливість надання кваліфікованої правової допомоги у правовідносинах з державними органами, а також право на отримання такої допомоги від інших суб'єктів, якщо законами України щодо цього не встановлено обмежень.

Забезпечення доведеності вини (п. 3 ч. 3 ст. 129 конституції), суть цієї засади судочинства полягає у тому, що відповідно до ст.4 КПК України суд, прокурор, слідчий і орган дізнання зобов'язані в межах своєї компетенції порушити кримінальну справу в кожному випадку виявлення ознак злочину, вжити всіх заходів до встановлення події злочину та осіб, винних у вчиненні злочину і до їх покарання. Ст. 22 КПК України покладає на суд, прокурора, слідчого, дізнавача обов'язок вжити всіх передбачених законом заходів для всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи, виявити як ті, обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують і обтяжують його покарання.

Принцип змагальності сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (п. 4 ч. 3 ст. 129 Конституції) означає, що прокурор, підсудний, його захисник або законний представник, потерпілий, позивач, відповідач та їх представники беруть участь у судовому процесі як сторони при цьому користуються рівними правами і свободою у поданні та дослідженні доказів, доведенні їх переконливості перед судом.

Суд, діючи неупереджено, об'єктивно, створює належні умови для виконання сторонами їх процесуальних обов'язків і здійснення наданих законом прав в тому числі брати активну участь у дослідженні доказів.

Суд виступає у процесі незалежним арбітром, на якого законом (ст. 16-1 КПК України) покладається функція розгляду справи. Тобто, йдеться про процесуальну форму судочинства, при якій функції обвинувачення і захисту відокремлені від функцій розгляду справи.

Підтримання державного обвинувачення в суді прокурором (п. 5 ч. 3 ст. 129 Конституції). Суть цього принципу полягає у тому, що прокурор, керуючись вимогами закону та своїм внутрішнім переконанням підтримує перед судом державне обвинувачення, надає та досліджує докази, заявляє клопотання і висловлює думку з приводу клопотання інших учасників судового розгляду та з питань застосування кримінального закону і міри покарання щодо підсудного. Участь прокурора у судовому засіданні є обов'язковою за винятком розгляду справ про злочини, передбачені ст.27 КПК України та у разі відмови прокурора від державного обвинувачення. Коли прокурор у ході судового розгляду кримінальної справи прийде до переконання, що

результати судового слідства не підтверджують обвинувачення, пред'явлене підсудному, він повинен відмовитись від підтримання обвинувачення, виклавши мотиви відмови. У цьому випадку суд роз'яснює потерпілому, його представнику їх право наполягати на продовженні розгляду справи і підтримувати обвинувачення.

Забезпечення обвинуваченому права на захист (п. 6 ч. 3 ст. 129 Конституції) є гарантією встановлення істини у справі, винесення законного, обґрунтованого і справедливого вироку. У ч. 2 ст. 63 Конституції України передбачено, що не тільки обвинувачений, а й підозрюваний та підсудний також мають право на захист. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Норми кримінально - процесуального права гарантують і регламентують реалізацію цього права. Зокрема, у ст. 21 КПК України зазначено, що підозрюваному, обвинуваченому чи підсудному забезпечується право на захист. Воно полягає у тому, що закон створює всі необхідні умови для заперечення необґрунтованого обвинувачення або для встановлення і врахування всіх обставин, які пом'якшують покарання.

Відповідно до цієї статті на особу, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора, суддю і суд покладено обов'язок до першого допиту підозрюваного, обвинуваченого, підсудного роз'яснити їм право мати захисника і скласти про це протокол, а також надати підозрюваному, обвинуваченому чи підсудному можливість захищатися встановленими законом засобами від пред'явленого обвинувачення та забезпечити охорону особистих і майнових прав.

Гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами (п. 7 ч. 3 ст. 129 Конституції). Конкретизуючи цю засаду, Закон України від 07.07.2010 р. "Про судоустрій та статус суддів" визначив, що ніхто не може бути обмеженим у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати його судової справи. Кожен, хто не є стороною у справі, має право на вільний доступ до судового рішення у порядку, встановленому законом.

Розгляд справ у судах відбувається відкрито, крім випадків, установлених процесуальним законом. Учасники судового процесу та інші особи, присутні на відкритому судовому засіданні, можуть використовувати портативні аудіотехнічні засоби. Проведення в залі судового засідання фото- та кінозйомки, відеозапису, а також транслявання судового засідання допускається за рішенням суду.

Розгляд справи у закритому засіданні допускається за вмотивованим рішенням суду у випадках, передбачених процесуальним законом.

При розгляді справ перебіг судового процесу фіксується технічними засобами в порядку, встановленому процесуальним законом.

Повага до гідності особи, невтручання в її особисте та сімейне життя. Відповідно до ст. 28 Конституції України кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідом. У ч. 1 ст. 32 Конституції наголошується, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією.

В інтересах охорони державної таємниці, запобігання розголошенню відомостей про інтимні сторони життя осіб, які беруть участь у справі, а також у разі, якщо цього потребують інтереси безпеки осіб, взятих під захист, допускається закритий судовий розгляд (ч. 2 ст. 20 КПК). Обшук особи, а також освідкування її, якщо воно пов'язане з необхідністю оголювати освідкувану людину, може проводити тільки слідчий тієї самої статі, що й обшукуваний чи освідкуваний та в присутності понятих тієї самої статі (ч. 4 ст. 184, ч. 3 ст. 193 КПК). При освідкуванні не допускаються дії, які принижують гідність освідкуваної особи чи небезпечні для її здоров'я (ч. 3 ст. 193 КПК). Відтворення обстановки та обставин події допускається лише за умови, що виконувані при цьому дії не принижують гідності осіб, які беруть у них участь, і не є небезпечними для їх здоров'я (ч. 2 ст. 194 КПК). Під час обшуку або виїмки слідчий має вжити заходів для того, щоб не було розголошено виявлені при цьому обставини особистого життя обшукуваного та інших осіб, які проживають або тимчасово перебувають у цьому приміщенні (ст. 185 КПК).

Право на свободу та особисту недоторканість. Конституція України у ст. 29 закріпила право кожної людини на свободу та особисту недоторканість. Свобода є найціннішим надбанням людини. Людина може діяти відповідно до свого волевиявлення і робити все, що не заборонено законом та не завдає шкоди правам та свободам інших людей¹.

Принцип недоторканості означає, що ніхто не може бути позбавлений волі, заарештований, затриманий за підозрою у вчиненні злочину, підданий особистому обшуку, освідкуванню, судовій експертизі або приводу інакше як на підставі та в порядку, передбачених законом¹.

Кожній затриманій чи заарештованій особі має бути негайно повідомлено про мотиви або затримання, роз'яснено її права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто або користуватися допомогою захисника. Затриманий має право оскаржити затримання в суді.

Про арешт, затримання має бути негайно повідомлено родичів заарештованої чи затриманої особи (ч. 5 ст. 106 КПК).

Недоторканість житла. Ст.30 Конституції України кожному гарантує недоторканість житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.

Працівниками міліції для забезпечення виконання покладених на них обов'язків надається право безперешкодно в будь-який час доби входити на територію і в приміщення підприємств, установ, організацій, на земельні ділянки, в житлові будинки та інші приміщення громадян у випадках переслідування злочинців чи припинення злочину, який загрожує життю, а також у випадках стихійного лиха та інших надзвичайних ситуацій (ст. 11 Закону України "Про міліцію" від 20.12.1990 р.).

Незаконний обшук, незаконне виселення чи інші слідчі дії, які порушують недоторканість житла громадян, вчинені посадовою особою, тягнуть за собою кримінальну відповідальність (ст.162 КК).

Презумпція невинуватості (ст. 62 Конституції). Суть цієї засади полягає у тому, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на примушуваннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи визначаються на її користь.

У разі скасування вироку суду як неправосудного, держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

Закріплені у цій статті положення ґрунтуються на принципі презумпції невинуватості людини, визначеними в ч.2 ст.14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, де зазначається, що кожен обвинувачений у злочині має право вважатися невинуватим, доки винуватість його не буде доведено згідно із законом¹.

Цей принцип означає, що закон вважає обвинуваченого невинуватим, доки ті, хто вважає його винуватим, не доведуть його вину і його винуватість буде

встановлено вироком суду, який набрав законної сили. Означає також і те, що, незважаючи на переконання дізнавача, слідчого, прокурора щодо винуватості обвинуваченого, по кожній кримінальній справі має бути забезпечено неухильне дотримання і виконання вимог ст. 22 КПК про всебічне, повне і об'єктивне дослідження обставин справи. У своєму рішенні від 30.01.2003 за № 3-рп/2003 Конституційний Суд України зазначив, що переконання слідчого і прокурора у вчиненні особою злочину не означає доведення її винуватості, яка відповідно до конституційно закріпленого принципу презумпції невинуватості особи може бути встановлена лише обвинувальним вироком суду (ст. 62 Конституції України). Зібрані досудовим слідством справи по суті, за результатами яких суд постановляє обвинувальний вирок, визнаючи особу відповідно невинуватою або винуватою у вчиненні злочину¹. Не може залишитись без перевірки жоден доказ, який свідчить на користь обвинуваченого.

Обов'язковість судових рішень (ст. 124, п. 9 ч. 3 ст. 129 Конституції). Судочинство у справі можна вважати здійсненим лише тоді, коли відповідне судове рішення буде звернено до виконання і виконано.

Відповідно до ст. 13 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" судове рішення, яким закінчується розгляд справи у суді, ухвалюється іменем України.

Вирок, ухвала і постанова суду, що набрали законної сили, є обов'язковими для всіх державних та громадських підприємств, установ і організацій, посадових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України (ст. 403 КПК України).

Судові рішення інших держав є обов'язковим до виконання на території України за умов, визначених законом, відповідним до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Невиконання судових рішень тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Принцип обов'язковості виконання судового рішення не позбавляє учасників судового процесу права на апеляційне та касаційне оскарження рішення.

В Юридичній енциклопедії роз'яснюється, що "законна сила вироку, рішення - чинність вироків і судових рішень, яка настає у передбачені процесуальним законом строки".

Своєчасне, повне, точне і безумовне виконання судового рішення підвищує його ефективність, сприяє виконанню завдань судочинства, утвердженню законності в державі.

Отже, конституційні засади судочинства є основоположними критеріями цієї діяльності, їх неухильне дотримання при здійсненні правосуддя є гарантією захисту законних прав і свобод людини та громадянина незалежним і безстороннім судом.

4.2. Структура органів судової влади.

Суди в Україні утворюють судову систему, для якої, як і для кожної системи, характерні певні зв'язки і відносини між окремими її елементами (судами), а також притаманні такі властивості як ієрархічність, багаторівневність, структурованість. Судова система України, уособлюючи організаційний аспект судової влади — однієї з гілок державної влади, — віддзеркалює особливості організації цієї влади у нашій державі, відповідає рівню соціально-економічного розвитку, пануючим у суспільстві поглядам на місце суду в системі механізмів державної влади, накопиченому досвіду і певним традиціям.

Відмітна риса судової системи України полягає в тому, що вона є системою унітарної держави, котра, на відміну від федеративних держав, де існує система як федеральних судів, так і судів окремих суб'єктів федерації (штатів, земель, областей і країв), має єдину судову систему, яка не передбачає поділ предмета юрисдикції між судами за ознакою приналежності до різних внутрішньодержавних утворень.

Другою відмінністю судової системи України є існування двох гілок судової системи: Конституційного Суду і судів загальної юрисдикції.

З двох моделей функціонування інституту судової охорони Конституції — американської, коли вказану функцію здійснюють суди загальної юрисдикції, та європейської, коли для вирішення вказаного завдання утворюється спеціалізований орган, — Україна обрала європейську модель, конституційно закріпивши утворення Конституційного Суду України — єдиного органу конституційної юрисдикції.

Третьою відмінною рисою судової системи України є моноцентризм системи судів загальної юрисдикції. На відміну від біцентризму, що існував понад десять років, коли підсистему загальних судів очолював Верховний Суд України, а підсистему господарських (тоді арбітражних) — рівний йому за статусом Вищий господарський (тоді арбітражний) суд України, то тепер і підсистему загальних, і підсистему спеціалізованих судів очолює Верховний Суд України.

Отже, судову систему України утворюють Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції. Останні у свою чергу складаються з загальних та

спеціалізованих судів. До загальних належать районні, районні у містах, міські та міськрайонні суди, військові суди гарнізонів, апеляційні суди областей, апеляційні суди міст Києва та Севастополя, апеляційний суд Автономної Республіки Крим, військові апеляційні суди регіонів та апеляційний суд Військово-Морських Сил України, а також Апеляційний суд України.

Спеціалізованими судами є господарські суди областей, Автономної Республіки Крим, міст Києва та Севастополя, апеляційні господарські суди округів та Вищий господарський суд України, а також окружні адміністративні суди, апеляційні адміністративні суди округів та Вищий адміністративний суд України.

У судах загальної юрисдикції (загальних та спеціалізованих), що діють в Україні, судочинство здійснюється у декількох інстанціях, кожна з яких має свою особливість. Усі процесуальні кодекси передбачають розгляд справ у трьох судових інстанціях: першій, апеляційній та касаційній.

Судом першої інстанції є суд, який уповноважений в межах своєї компетенції первісно розглянути і вирішити кримінальні, цивільні, господарські, адміністративні справи. Суди першої інстанції розглядають справу по суті, встановлюючи обґрунтованість, необґрунтованість чи часткову обґрунтованість позову (спір про право цивільне чи про захист прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах) або винність чи невинність особи (при обвинуваченні її у вчиненні злочину). При розгляді справи по суті до суду викликаються позивач, відповідач, обвинувачений (підсудний), потерпілий, свідки, щоб завдяки їхнім свідченням, а також документам, речовим доказам були отримані фактичні дані, на підставі яких встановлювалися б обставини, що мають значення для вирішення справи. Вирішення справи по суті завершується відповідним актом правосуддя: вироком по кримінальних справах, рішенням по цивільних та господарських, постановою по справах адміністративної юрисдикції.

Суд апеляційної інстанції — це суд, який розглядає апеляції на рішення судів першої інстанції, що не набрали законної сили, з вирішенням питання про законність і обґрунтованість оскаржуваних рішень.

Метою звернення до апеляції є перерішення, тобто повторний розгляд справи у цілому або в частині.

Існують два види апеляції: повна і неповна.

Неповна апеляція означає перегляд рішень судів першої інстанції на підставі лише фактичних даних, встановлених ним з матеріалів, наданих особами, які брали участь у справі в суді першої інстанції.

При повній апеляції особи, що беруть участь у справі, можуть надавати в апеляційних судах поряд з раніше дослідженими й нові матеріали. При повній апеляції, на відміну від неповної, суд при розгляді скарги не вправі повернути справу для нового розгляду в суд першої інстанції, а повинен сам винести нове рішення. Таким чином, при повній апеляції суд апеляційної інстанції здійснює перевірку правильності розгляду і вирішення судом першої інстанції справи, а при неповній — перевірку рішення (вироку). Запропоноване у вітчизняному судочинстві апеляційне провадження є змішаним, тобто воно містить елементи як повної, так і неповної апеляції, вид якої залежить переважно від змісту апеляційної скарги та тих вимог, що в ній сформульовані.

У суді апеляційної інстанції справа може перевірятися або у повному обсязі, або в обсязі вимог, вказаних в апеляції. При створенні інститутів перегляду судових рішень за-хідноєвропейські держави виходили з принципу *tantum devolutum quantum appellatum* — «скільки скарги — стільки й рішення». Відбиттям цього принципу стали відповідні правила у законодавстві цих країн, згідно з якими апеляційний суд перевіряє вірність рішення першої інстанції відносно особи, що подала скаргу, і лише відносно тієї частини рішення суду першої інстанції, що нею оскаржена.

Поряд з правом на оскарження рішення суду в апеляційному порядку Конституція надає право учасникам процесу оскаржувати судові рішення в касаційному порядку. Тобто в Україні запроваджена двохінстанційність перевірки судових рішень за ініціативою сторін. За загальним правилом, касаційний порядок перегляду здійснюється відносно рішень, що набрали законної сили, тобто виконані чи виконуються, і лише відносно законності судового рішення. Перевірка обґрунтованості судового рішення (оцінка від-по-відності висновків суду встановленим у справі обставинам) відбувається при апеляційному перегляді.

По-перше, касаційна скарга може бути подана лише на рішення, що набрало законної сили. По-друге, підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права. По-третє, до суду касаційної інстанції звернення можливе після використання механізмів захисту прав та інтересів у суді попередньої — апеляційної інстанції. (Це правило не є загальним. З нього є винятки, які передбачені Кримінально--процесуальним та Господарським процесуальним кодексами України. І якщо у КПК це обумовлено незавершеністю побудови підсистеми загальних судів зі збереженими повноваженнями апеляційних судів розглядати у визначених законом

випадках справи по першій інстанції, то у ГПК це обумовлено наявністю застарілих підходів до формулювання вказаних норм.)

Судом касаційної інстанції в Україні у системі загальних судів є Верховний Суд України, а в системі спеціалізованих судів — відповідний Вищий суд.

Відповідно до Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних.

Судові рішення ухвалюються судами іменем України є обов'язковими до виконання на всій території України.

Система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації.

Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України.

Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди. Відповідно до закону діють апеляційні та місцеві суди. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України. Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється. Суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом. Судді обіймають посади безстроково, крім суддів Конституційного Суду України та суддів, які призначаються на посаду судді вперше.

Суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, у разі:

- 1) закінчення строку, на який його обрано чи призначено;
- 2) досягнення суддею шістдесяти п'яти років;
- 3) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 4) порушення суддею вимог щодо несумісності;
- 5) порушення суддею присяги;

- 6) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 7) припинення його громадянства;
- 8) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- 9) подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Повноваження судді припиняються у разі його смерті. Держава забезпечує особисту безпеку суддів та їхніх сімей.

Правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні.

Професійні судді не можуть належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.

На посаду судді може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років а володіє державною мовою.

Суддями спеціалізованих судів можуть бути особи, які мають фахову підготовку з питань юрисдикції цих судів. Ці судді відправляють правосуддя лише у складі колегій суддів.

Додаткові вимоги до окремих категорій суддів щодо стажу, віку та їх професійного рівня встановлюються законом.

Захист професійних інтересів суддів здійснюється в порядку, встановленому законом.

Перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється Президентом України. Всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою України безстроково, в порядку, встановленому законом.

Голова Верховного Суду України обирається на посаду та звільняється з посади шляхом таємного голосування Пленумом Верховного Суду України в порядку, встановленому законом.

Судді при здійсненні правосуддя незалежні, підкоряються лише закону.

Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних.

5. Рекомендована література.

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст. 141 / <http://zakon5.rada.gov.ua/>
2. Про заснування поста Президента УРСР і внесення змін до Конституції (Основного Закону) УРСР: Закон УРСР від 5 липня 1991 р.// Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. - № 33. – Ст. 445 / <http://zakon3.rada.gov.ua/>
3. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 року / <http://zakon.rada.gov.ua/>
4. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент): Закон України від 10 вересня 2019 р.// Відомості Верховної Ради УРСР. – 2019. - № 40. – Ст. 212 / <http://zakon.rada.gov.ua/>
5. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 5 березня 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1998. - № 35. - Ст.237/
<http://zakon5.rada.gov.ua/>
6. Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України : Постанова ВРУ від 22 лютого 2014 р. № 757 // ВВРУ. – 2014. - № 11. – с. 158/<http://zakon0.rada.gov.ua/>
7. Про положення про Офіс Президента України: Указ президента України від 25 червня 2019р. / <http://zakon.rada.gov.ua/>
8. Авер'янов В. Б., Крупчан О. Д. Виконавча влада: конституційні засади і шляхи реформування. — Харків, 2001.
9. Бахрах Д. Н. Административная власть как вид государственной власти // Государство и право. — 2000. — № 3.
10. Загальна теорія держави і права / за ред. В. В. Копейчиков. – Київ: Юрінком, 2002.
11. Марчук Е., Селиванов А. Какой быть административной реформе // Голос Украины. — 1997. — 18 ноября.
12. Коментар до Конституції України: Підруч. Вид. II, доповнене / За ред. В. В. Копейчикова. – К., 1998.

13. Конституційне право України / За ред. В. Ф. Погорілка. – К., 2001.
14. Основи конституційного права України. Підруч. Вид. II, доповнене / За ред. В. В. Копейчикова. – К., 2000.
15. Основи правознавства / За ред. І. Б. Усенка. – К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2003. – 416 с.
16. Опришко В. Конституція України – основа розвитку законодавства // Право України. – 2002. - № 8. – С. 14-17.
17. Пастухов В. Б. К вопросу о соотношении власти и управления. // В кн.: Проблемы правоведения. — К., 1988.
18. Ткач Г. Й., Мартьянов І. В. Державна виконавча влада в Україні. // Вісник Львівського університету. — 1994. — Вип. 31.